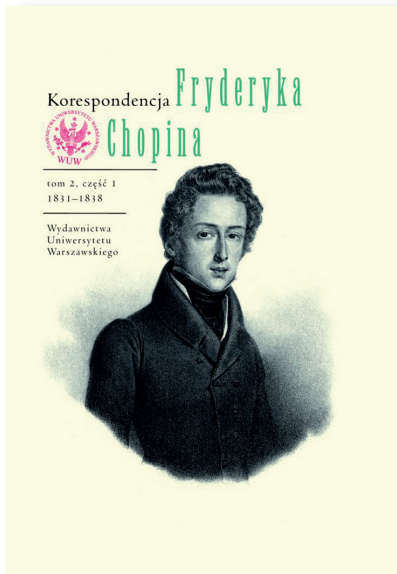

STUDIA
CHOPINOWSKIE

1 | 2018

RECENZJE

MAGDALENA DZIADEK

Korespondencja Fryderyka Chopina,
tom 2: część I 1831–1838, część II 1838–1839

zebrali, opracowali i opatrzyli komentarzami
Zofia Helman, Zbigniew Skowron,
Hanna Wróblewska-Straus
Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego,
Warszawa 2017.
Oprawa twarda z obwolutą, 1398 s.
Druk ISBN 9788323531005, pdf online 9788323531487,
e-pub 9788323531562, mobi 9788323531647.
Przybliżona cena: 179 zł

Po ukazaniu się pierwszego tomu *Korespondencji Fryderyka Chopina* (redakcja Zofii Helman, Zbigniewa Skowrona i Hanny Wróblewskiej-Straus, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2009) utarło się w naszym środowisku powiedzenie: „poszukujesz informacji? – zajrzyj do *Korespondencji*”. Publikacja ta jest bowiem czymś więcej niż kolejnym (zrewidowanym, uzupełnionym, dogłębnie i kompetentnie skomentowanym) wydaniem listów Chopina i do niego adresowanych („do niego” to nowość, zgodna zresztą ze standardami nowoczesnych wydawnictw epistolograficznych; poprzednie edycje listów polskiego kompozytora poprzestawały głównie na podawaniu jego własnych tekstów, za wyjątkiem pewnej

liczby listów z Polski oraz tych potrzebnych do zilustrowania biografii). Efekt pracy warszawskiego zespołu, w roku 2017 powiększony o drugi tom, zawierający wszystkie dostępne listy od i do kompozytora pisane od listopada 1831 do września 1838 (część pierwsza) i od listopada 1838 do maja 1839 (część druga) to także bogate kompendium wiedzy o kulturze muzycznej XIX wieku. Tę funkcję zawdzięcza nowoczesnej koncepcji komentarza. Ujęto w nim nie tylko objaśnienia konieczne do zrozumienia tekstów listów, ale i ogrom szczegółowych informacji dotyczących ich treści: osób, miejsc, okoliczności. W listach Chopina mowa zarówno o osobach znanych, jak i takich, o których trudno znaleźć wiadomości w leksykonach i encyklopediach. Zwłaszcza w poszukiwaniu danych o tych ostatnich *Korespondencja* jest niezastąpiona. Autorzy podają liczne nazwiska i daty, odtwarzają pieczołowicie oryginalne brzmienie zapomnianych nazw, tłumaczą zawarte w listach Chopina neologizmy, gry słów i wyrażenia idiomatyczne, wyjaśniają przebieg i sens wielu wydarzeń – wszystko zaś konfrontują z dotychczasowymi przekazami i z dostępną wiedzą ogólną. Komentarze do listów tworzą równoległą, obszerną narrację, nieomal historię muzyki europejskiej XIX wieku oglądaną z perspektywy chopinologicznej, co więcej, oprócz wiadomości o muzyce elitarnej są tu też cenne dane o kompozycjach drugiego czy wręcz trzeciego planu. Nowoczesne podejście do kultury zakłada obowiązek docierania do owych dalszych planów, zwanych ongiś „lamusem kultury”, dopiero bowiem w kompletnej strukturze życia kulturalnego można wysledzić pełny obieg informacji i idei.

Podstawowa warstwa narracji to same listy. Teksty Chopina, uporządkowane pod względem chronologii i skomentowane w przypisach, zostały również zaopatrzone w metryczki. W skład tych ostatnich wchodzi omówienie pochodzenia danego autografu, informacja na temat miejsca jego przechowywania oraz jego historii,

z uwzględnieniem pierwszych prezentacji na aukcjach czy wystawach, a ponadto dane na temat poprzednich publikacji źródła. Teksty listów, których autografy nie zachowały się, brano głównie z edycji Edwarda Sydowa. Kilka uwag poświęcono we wstępie także wcześniejszym wydaniom listów Chopinowskich: Karasowskiego, Karłowicza i Hoesicka. Omówiono je pod kątem wiarygodności przekazu.

Sam tekst został starannie doprowadzony do stanu pierwotnego, z uwzględnieniem wszystkich oryginalnych niedoskonałości (niedokończone lub przekreścone słowa), z wyjątkiem skreśleń, które przeniesiono do przypisów, oraz interpunkcji, którą uwspółcześniono. Autografy skonfrontowano z dotychczasowymi przekazami. Nadrzędną tendencją, jaką można zauważyć, wyczytując się w uwagi redaktorskie do omawianego wydania, jest wielka ostrożność, jeśli idzie o dopowiadanie czy sugerowanie jakichś treści. Są w zaproponowanych odczytaniach tekstów listów miejsca „niedomknięte”; we fragmentach niepewnych wydawcy pozostawiają znak zapytania, nawet wtedy, gdy wątpliwość dotyczy pojedynczej litery. W publikacji znajdziemy skany niektórych autografów. Można więc spróbować własnych sił na polu interpretacji źródłowo-krytycznej, aby szybko dojść do wniosku, jak godną podziwu pracę wykonali redaktorzy.

Pierwsza część drugiego tomu *Korespondencji* prezentuje 246 listów napisanych od przyjazdu Chopina do Paryża do początku znajomości z George Sand. Jest to, jak wiadomo, okres, w którym Chopin przeszedł drogę od nieznanego większości, początkującego twórcy podejrzliwie przyjmowanego przez wydawców (czy raczej: zbywanego przez nich) do gwiazdy salonów i partnera czołowych muzyków Francji i Niemiec. Ową spektakularną przemianę dokumentują sławni adresaci bądź autorzy kolejnych listów: Ferdinand Hiller, Franz Liszt, Henri Herz, François-Joseph Fétis, Hector Berlioz, Frédéric Kalkbrenner, Jacques-Fromental Halévy, Felix Mendelssohn-Bartholdy,

Robert Schumann. Są też listowne dokumenty kontaktów Chopina z polską emigracją w Paryżu (Adam Mickiewicz, ksiądz Aleksander Jełowicki), korespondencja z Marią Wodzińską i jej matką i oczywiście listy do/od rodziny i polskich przyjaciół. W tej części zawarto także spory korpus umów wydawniczych, który sam w sobie stanowi cenne źródło do historii działalności wydawnictw. Na część drugą tomu II składa się 25 listów pisanych w okresie podróży Chopina i George Sand na Majorkę i z powrotem do Paryża przez nich oboje, głównie do przyjaciół (Fontana, Grzymała). Poza tym w woluminie pomieszczono streszczenia listów zaginionych, które znamy jedynie z pośrednich źródeł. Jest ich aż 59 – znacząca liczba w stosunku do podobnego zbioru z lat przedparyskich, zawierającego tylko dwie pozycje.

Nie zdecydowano się na umieszczenie w publikacji apokryfów listów do Delfiny Potockiej. Do samego zagadnienia tych dokumentów redaktorzy podeszli jednak z całą powagą, rekonstruując szczegółowo zarówno dzieje ich publikacji, jak i proces uwiarygodniania w toku badań merytorycznych i grafologicznych. W stosunku do apokryfów widać tę samą ostrożność, która cechuje redaktorów stających wobec Chopinowskich oryginałów; niczego się tu ostatecznie nie odrzuca ani nie potwierdza.

Niezwykle pojemny i wartościowy jest aneks do publikacji. Zawiera on najpierw noty ważniejszych osób, które występują jako adresaci bądź autorzy listów, m.in. Franz Liszt, Alkan, Astolphe de Custin, Auguste Franchomme, Camille Pleyel, George Sand i jej dzieci, członkowie rodziny Wodzińskich, Henryk Jędrzejewicz. O napisanie not osób reprezentujących środowisko paryskie poproszono ekspertów francuskich, wśród nich Marie-Paule Rambeau i Jeana-Jacques’a Eigeldingera.

Równy sto stron aneksu zajmuje dokumentacja w postaci przedruków bądź reprodukcji obszernego korpusu źródeł, takich jak zapowiedzi koncertów Chopina,

afisze oraz recenzje koncertowe i artykuły o utworach Chopina opublikowane w latach 1832–1839 w prasie, głównie francuskiej i niemieckiej. Figurują tu jedynie dwa źródła polskojęzyczne – jedno wyjęte z pracy emigracyjnej, drugie opublikowane w kraju, ale zawierające jedynie przedruk kilku francuskich recenzji. W tym dziale znowu otrzymujemy nie tylko uzupełnienie biografii Chopina i podstawę źródłową refleksji o recepcji jego muzyki, ale i materiał do niezależnych badań nad XIX-wieczną krytyką muzyczną pojmowaną i jako prezentacja myśli estetycznej, i jako ważna instytucja kultury, działająca w powiązaniu z rynkiem koncertowym i wydawniczym. Większość zamieszczonych w tej części aneksu źródeł była już wcześniej znana, jednak nigdy przedtem nie zgromadzono tak wielu pozycji obok siebie. Recenzje zagraniczne podano w dwóch wersjach językowych – w oryginale oraz polskim tłumaczeniu. Podobnie postąpiono w przypadku listów; niektóre tłumaczenia przygotowano specjalnie na potrzeby wydawnictwa; w pozostałych przypadkach skorzystano z tłumaczeń już istniejących. Po recenzjach i artykułach umieszczono jeszcze miscellanea, a wśród nich na pierwszym miejscu autograf słynnego listu George Sand do Wojciecha Grzymały z 1838 roku, w którym pisarka usiłuje wybać adresata w kwestii swoich szans na związek z Chopinem. We wstępie list ten nazwano pięknie i po prostu dokumentem dojrzwania uczuć. Za taktowne obejście problemu, który mieli z tym dokumentem liczni chopinofani wykazujący pretensje do znawstwa (podłej) duszy kobiecej, należą się autorom publikacji gorące podziękowania. Dyskrekcja cechuje zresztą wszystkie komentarze zawarte w *Korespondencji*; opracowanie ma ton obiektywny, ściśle naukowy; wyjaśnienia są nie tylko kwestie zasadnicze, ale i te, które dotyczą specyficznego słownictwa, w tym charakterystycznego dowcipu Chopina, na przykład uwaga o „Duppach na szyldach” zawarta w liście do Juliana Fontany z 1837 roku została skomentowana sugestią,

iż musiały owe „Duppy” „ze zrozumiałych względów” zbulwersować artystę.

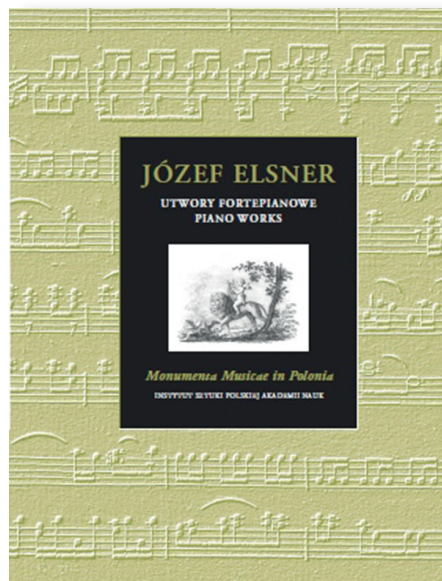
W Aneksie umieszczono oprócz tego dwa artykuły: Zbigniewa Skowrona o majorkańskich pianinach Chopina oraz Hanny Wróblewskiej-Straus o dyskusjach wokół daty urodzenia Chopina. Autorka wskazała na występowanie w piśmiennictwie dwóch wariantów daty rocznej (1809 i 1810), kilku wariantów daty dziennej i miesięcznej (8 lutego, 22 lutego, 1 marca, 2 marca) oraz poszczególnych kombinacji tych elementów. W imię obowiązującej przy przygotowywaniu nowego wydania *Korespondencji* ostrożności rozważyła wszystkie „za” i „przeciw”, proponując na koniec przekonującą interpretację zapisów w księdze chrzcielnej parafii brochowskiej, z której wynika, że wpisy za lata 1809–1810 poczyniono po upływie dość długiego czasu, co przemawiałoby za tym, by nie traktować zawartych w nich danych jako stuprocentowo pewnych.

Publikację uzupełniają spisy i indeksy, mianowicie: bibliografia cytowanych publikacji, wykaz źródeł ilustracji, indeks osób i dzieł, indeks miejscowości i instytucji oraz indeks zaginionych listów do/od Chopina, o których wzmianki są w listach opublikowanych.

Na uwagę zasługuje kształt graficzny *Korespondencji*. Jest to szlachetne dzieło sztuki edytorskiej, zaprojektowane tak, by uwydatnić wartość publikowanych tekstów i dać do zrozumienia, że zespół realizatorów publikacji nie tylko pieczołowicie, ale też z olbrzymim oddaniem się nad nimi pochylał. Wysilek autora projektu graficznego, Macieja Buszewicza, poszedł w kierunku wyraźnego rozgraniczenia strefy prezentacji źródeł i strefy komentarza. Teksty Chopina i jego korespondentów zostały złożone czcionką przypominającą tę używaną przez XIX-wiecznych drukarzy. Umieszczone tu znaczki odsyłaczy są dyskretnie ukryte za pomocą zaznaczenia ich mniej widocznym kolorem czerwonym. Przypisy umieszczone są po tekstach oryginalnych, w sposób ułatwiający korzystanie: każdy przypis

został oddzielony czerwoną linią; notabene ta gra czerni i czerwieni nasuwa skojarzenia ze średniowiecznymi drukami i tym samym wzmacnia wrażenie obcowania z typograficznym dziełem sztuki. Książka jest zaopatrzona w starannie wybrane ilustracje. Są na nich uwiecznione osoby i miejsca, a także niektóre wydarzenia. Zamieszczono też reprodukcje kilku cennych dokumentów, m.in. meldunku Chopina w paryskiej książce adresowej.

Do opracowania pozostała Autorom korespondencja powstała w ostatniej dekadzie życia Chopina. Ale na tym nie koniec: zaplanowano jeszcze wydanie w tomie czwartym listów o Chopinie, w których znajdują się wzmianki o kompozytorze, napisanych w czasie jego życia oraz po śmierci (datą graniczną będzie rok 1881, w którym zmarła Izabella Barcińska, ostatni członek najbliższej rodziny kompozytora). Tak szeroko zakrojone przedsięwzięcie zasługuje na nazwę pomnikowego. Dotychczas tworzone pomniki literatury muzycznej; zaproponowanie takiego ujęcia gatunkowego dla omawianej publikacji traktuję jako gest porozumienia z czytelnikami, którzy z pewnością docenią jej wartość jako wielkiej chopinologicznej syntezy.

ALINA ŻÓRAWSKA-WITKOWSKA

Józef Elsner

Utwory fortepianowe / Piano Works

w serii *Monumenta Musicae in Polonia*, E: *Opera selecta*,
wyd. Jerzy Morawski
Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2016.
Oprawa twarda druk lub pdf online, 299 s.
Wydanie polsko-angielskie.
ISBN 9788365630124.
Przybliżona cena: 120 zł

To kolejny tom ze znakomitej dokumentacyjno-źródłowej serii *Monumenta Musicae in Polonia*, założonej w roku 1951 przez Józefa M. Chomińskiego i od roku 1964 wydawanej przez Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Publikowane są w niej – jak czytamy na internetowej stronie serii – w postaci faksymilowej lub w formie edycji krytyczno-muzycznej „najcenniejsze polskie, związane z Polską lub zachowane w Polsce, a powstałe do XIX wieku źródła muzyczne i muzyczno-teoretyczne”. Obecnie redaktorem naczelnym serii jest Barbara Przybyszewska-Jarmińska.

Prezentowany tu opasły tom (512 stron dużego formatu), sfinansowany w ramach programu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Narodowy Program